

Predlogi

Neskladnosti v Zakonu o zaščiti živali

Uvodoma bi poudarili, da so skladno z definicijo Stvarnopravnega zakonika živali čuteča bitja. Čeprav se skladno z drugim odstavkom za njih, če s posebnimi predpisi ni določeno drugače, uporabljajo pravila za stvari, je zakonodajalec živalim priznal poseben status, ki zahteva posebno obravnavo. Na področju zaščite živali in uresničevanja ustavne prepovedi mučenja živali je temeljni zakon Zakon o zaščiti živali, vendar ta vsebuje nekatera neskladja, ki niso v največjo zaščito živali.

- Zaščita nevretenčarjev

Kljub definiciji Stvarnopravnega zakonika je Zakon o zaščiti živali (v nadaljnjem besedilu: ZZZiv) zamejil definicijo živali na žive vretenčarje razen človeka, ki so sposobne čutiti, saj imajo razvite sisteme za zaznavo in obdelavo bolečih dražljajev. Ta omejitev definicije ni v skladu z obćimi spoznanji in tako zakon polje zaščite živali zamejuje le na nekatere živali, medtem ko drugim ne priznava statusa čutećih bitij. Prav tako so nevretenčarji izključeni iz področja (že tako minimalne) zaščite Pravilnika o rejnih živalih, ki sicer ureja splošne pogoje, ki veljajo za vse rejne živali, vključno z ribami, dvoživkami in plazilci. Že The Cambridge declaration on Consciousness, dokument, sprejet na znanstvenem posvetu strokovnjakov s področja nevroznanosti, poudarja, da ljudje niso edine živali, ki so sposobne zavestnih in čustvenih doživljanj, saj imajo tudi ostale živali nevroanatomsko, nevrokemično in nevrofiziološko podlago zavestnih stanj, vključno z zmožnostjo namernega vedjenja. To se nanaša na nečloveške živali, vključno z vsemi sesalci in ptići ter mnogimi drugimi bitji, všteti hobotnice – tj. nevretenčarji. Zapis v Zakonu o zaščiti živali tako definitivno ni skladen z znanstvenimi spoznanji.

*Ocena finanćnih posledic: sprememba zakonodaje na tem področju ne bi vplivala na proraćunske postavke.

*Primerjalno pravo: status čutećih bitij je nevretenčarjem priznan na primer v Švici in v Veliki Britaniji.

* Razlićne ravni zaščite glede na definicijo vrste živali

ZZZiv nudi različne ravni zaščite za različne skupine živali, saj so domaće živali (po definiciji ZZZiv hišne živali), tj. psi, domaće maćke, sobne ptice, mali glodavci, terarijske, akvarijske in druge živali, ki so namenjene za druźbo, varstvo ali pomoć ćloveku, zašćitene pred mućenjem in okrutnim ravnanjem veliko bolje kot rejne živali, živali v postopkih in laboratorijske živali.

Živinoreja je gospodarska dejavnost in nezadostna zaščita rejnih živali je še vedno v glavnem podrejena interesom gospodarstva. Tako živalim nezanimljivo trpljenje povzročajo številne prakse v zvezi z vzrejo in prevozom živali. Kljub dejstvu, da so živali čuteća bitja in ne obstaja noben razlog, ki bi opravićeval, da določene živali »lahko« trpijo bolj, da je položaj doloćenih lahko zakonodajno "slabše urejen" ali da imajo pristojni organi drugaćen pristop v primeru prijav trpinćenja ali neustreznega ravnanja na podlagi nedoloćne zakonodaje in predpisov, ki določajo nižje standarde in zaključijo inšpekcijske postopke, v primeru ugotovljenih kršitev, z njihovo usmrtitvijo. Če ostanemo samo pri številkah živali, ki svojo pot konćajo na kroźnikih (in pustimo ob strani tiste, ki so izkorišćane v jajćjereji, mlećni industriji, namenjene krznu ali volni, v znanstvenih poskusih itd.), je bilo število zaklanih živali v Sloveniji v letu 2019: 116.000 glav goveda (teleta, biki, telice, voli, krave - ali za okoli 1 % već kot v 2018), približno 332.000 prašićev (ali za okoli 2 % već kot v 2018), približno 39 milijonov kljunov perutnine (ali za okoli 2 % već kot v 2018), približno 98.000 ovc in približno 24.000 koz.¹ Podatki ne vključujejo številak zaklanih kuncev, konj in drugih živali.

Neutemeljeno razlikovanje najdemo v već doloćbah zakona, na primer pri **obvezi omamljenja**. Obveznost omamljenja pred zakolom za rejne živali ne velja pri zakolu perutnine, kuncev in zajcev izven klavnice za zasebno rabo, čeprav so tudi ta čuteća bitja, kar pomeni, da ćutijo bolećino, strah in druga obćutenja. Na to so opozorili že ustavni sodniki v odloćbi ŠT. U-I-140/14, vendar navedeno ni bilo upoštevano v nobeni od nadaljnjih sprememb Zakona o zaščiti živali.

¹ Povzeto po podatkih Statistićnega urada RS.

Prav tako se vrsta **okrutnih praks** še naprej dopušča pri **reji živali**. Na primer krajšanje kljunov perutnini z namenom, da se "preprečijo večje poškodbe", namesto da bi od rejcev zahtevali, da imajo živali dovolj prostora, da se ne poškodujejo in lahko izražajo naravna vedenja. Piščanci v velikih jatah (kar je pri piščančjereji stalna praksa) poskušajo nenehno vzpostaviti družbeno hierarhijo, ne da bi jo bili zmožni kdaj doseči, zato prenaseljenost povzroči kljuvanje perja in kanibalizem med pticami. Motnje teh odnosov lahko resno škodijo dobremu počutju živali. Posebno poročilo o dobrobiti živali, pripravljeno za Evropski parlament, med najbolj škodljivimi praksami omenja povzročanje telesnih motenj ob vzreji pitovnih piščancev, ki naj bi jih v EU bilo približno štiri milijarde, zaradi genetske selekcije in neomejenega hranjenja za spodbujanje hitre rasti; povzročanje številnih telesnih, reprodukcijskih in drugih motenj pri kravah molznicah ter številne škodljive prakse (pogojene s prisilnim razmnoževanjem, hranjenjem, utesnjenostjo itd.) pri vzreji različnih živali za gospodarske in druge namene².

Nadalje še vedno dovoljujemo **pobijanje izvaljenih piščancev moškega spola nesnic**, saj ti niso dobičkonosni, ker ne nesejo jajc. Navadno se ti umori dogajajo na najokrutnejše načine, da se jih žive zmelje, utopi oziroma zakoplje, delavci, ki izbirajo moške piščančke, so vezani na urno kvoto, zato jim med odbiranjem dobesedno lomijo kosti. V imenu dobička. V tujini (Francija, Nemčija) se te prakse prepovedujejo z možnostjo uporabe novih tehnologij, v vsakem primeru pa znižanje dobička ne bi smelo biti nikoli izgovor za tako okrutno ravnanje z živalmi.

Poleg trpljenja, ki ga rejne živali pogosto doživljajo v svojem kratkem življenju, ker jim je onemogočeno naravno vedenje in je njihov konec v večini primerov premočrten – klavnica in smrt z namenom zadovoljitve potreb ljudi, mnoge med njimi doživljajo še dodatno trpljenje. Preko Slovenije in iz Luke Koper se odvijajo **tranzitne poti za rejne živali**. Pri tem se dogajajo nehumane prakse, ki jim pozornost namenja tudi Evropska unija, saj živali, že tako v večini primerov prestrašene, saj prevoza niso vajene, ali hirajo v vročini ali zmrzujejo, pogosto so neprimerno privezane, nimajo zagotovljene vode in hrane ne glede na dolžino poti, nimajo podlage, ki bi preprečevala zdrse. Na tem področju so bili na ravni Evropske unije sprejeti ukrepi, ki naj bi med potjo povečali dobrobit živali, vendar jih skoraj nihče ne upošteva, kaj šele nadzoruje in ustrezno kaznuje kršitve. Te kršitve so bile večkrat, tudi v Republiki Sloveniji, javno evidentirane (npr. poleti 2018, Luka Koper, prispevek na 24 ur³). Ekspertna analiza o tveganjih za dobrobit živali med prevozom v EFSA podrobneje predstavlja navedeno problematiko. Na podlagi te analize je Evropska komisija v svojem poročilu Evropskemu parlamentu in Svetu o učinku Uredbe Sveta (ES) št. 1/2005 o zaščiti živali med prevozom z dne 10. 11. 2011 ugotovila, da ta uredba ni povsem v skladu z doseženimi znanstvenimi spoznanji in da poleg tega zaradi različne razlage in pomanjkanja nadzora glavni izziv ostaja njeno ustrezno izvrševanje.⁴ Čeprav bi si želeli, da bi bil tranzit živali skozi Republiko Slovenijo prepovedan, pa bi bilo minimalno potrebno vsaj okrepitev predpise na tem področju in nadzor.

V navedenih primerih (reja, prevoz živali, pa tudi lov, ki bo opisan v nadaljevanju) za povzročanje trpljenja živali ne obstaja utemeljeni razlog in bi se mu bilo mogoče izogniti. Na tem področju bi bilo potrebno ustanoviti delovno skupino, kjer bi bilo nujno vključiti predstavnike civilne družbe, ki bi preučila predpise na tem področju, rezultate inšpekcijskih postopkov in uredila, da bodo tudi rejne živali ustavnoskladno in ustrezno zaščitene pred mučenjem.

***V sklopu delovne skupine bi bila potrebna:**

- sprememba predpisov, ki se nanašajo na rejne živali, da bi se prepovedale prakse, kjer je trpljenje živali neizogibni del namernega človekovega ravnanja, pri čemer njihova prepoved pogosto sploh ne bi trčila ob temeljno pravico;

² D. M. Broom, Animal Welfare in the European Union, Tematski sektor za pravice državljanov in ustavne zadeve, Bruselj 2017, str. 49–52.

³ V letu 2018 sta tuji državljanke v Luki Koper na vhodu v Luko odreagirali na situacijo transporta živali. Prisotni naj bi ugotovili, da je situacija živali, ki jih vozijo v pristanišče, neprimerna in celo »grozljiva«, da so temperature previsoke (okoli 43 stopinj) ter da pogoji transporta že na pogled očitno kršijo določbe Uredbe Evropske unije. Ob večernem poskušanju, da na telefon pridobita pristojni inšpektorat (30-krat od 9.30 zjutraj), sta ugotovili, da bo klicanje neuspešno, kar je potrdil tudi klic snemalne ekipe, na katerega se je pristojna inšpektorska služba javila, vendar po hitrem postopku prekinila klic, ko je ugotovila, za kaj gre. Prošnjo, da se pokliče pristojne organe, ki bi preverili nevezdržne pogoje transporta, so naslovili večkrat tudi na policijo, prisotno na kraju, od katere so sprva pričakovali pomoč in ukrepanje zaradi kršitev po Uredbi EU. Policija jim je odvrnila, da sami ne morejo nič storiti in da naj še naprej (neuspešno) kličeta pristojno inšpekcijsko službo, čeprav ima na podlagi Zakona o zaščiti živali pooblastilo, da lahko zadrži vozilo do prihoda inšpekcijske službe (vendar največ za 2 uri), ko je med prevozom živali ugotovljeno mučenje le-teh. V izjavi za televizijo, predvajano na RTV Slovenija 1 dne 7. 8. 2018 v večernih novicah, je pristojni policist izjavil, da prevoznih sredstev ni mogel ustaviti, saj ni bilo varnega mesta za to in da bi bilo primerno mesto npr. počivališče. Veterinar naj bi bil tako zaposlen s pregledom na ladjah, ki so odvažale živa bitja iz pristanišča, da nima časa za pregled transporta, medtem ko so krave ure in ure čakale na vročini. Ob vsem tem so transportna sredstva z živimi bitji v neprimernih pogojih še naprej vstopala v Luko Koper in nihče jih ni zaustavil, pregledal in preveril spoštovanje minimalnih zahtev Uredbe.

⁴ Panel on Animal Health and Welfare, Scientific Opinion Concerning the Welfare of Animals during Transport, EFSA Journal, 9(1):1966, 2011

- pregled sodne prakse in ugotovitev inšpekcijskih postopkov glede razmerij med kaznivim dejanjem mučenja živali in prekrški na podlagi ZZZiv (tako glede rejnih kot domačih živali) ter sankcij v primeru ugotovljene odgovornosti kršitelja;
- določitev strožjih sankcij v primeru ugotovitve kršitev ter vpeljava možnosti izreka ukrepa prepovedi posedovanja živali;
- ustanovitev državno financiranega zavetišča za rejne živali;
- okrepitev inšpekcijskih postopkov v povezavi z nadzorom nad gospodarskimi subjekti, ki opravljajo dejavnost v povezavi z živalmi (živinorejska gospodarstva, vzrejne dejavnosti, zavetišča itd.);
- okrepitev odziva pristojnih organov (inšpekcije, pooblastil policije) pri preverjanju spoštovanja standardov prevoza rejnih živali (ustrezni nadzor na cestah, okrepitev delovanja mobilne inšpekcijske enote, opremljanje inšpektorjev in policajev z ustreznim znanjem na tem področju in spodbujanje, da tovrstnega ravnanja na ozemlju naše države ne dopuščajo).

*Finančne posledice spremembe zakonodaje in ustanovitve zavetišča za rejne živali bi na podlagi analize primerov pripravila delovna skupina.

❖ Inšpekcijski nadzor

Ena izmed glavnih problematik na področju zaščite živali, na katero društva že vrsto let opozarjamo, je nezadostnost inšpekcijskih nadzorov v Republiki Sloveniji. Lahko imamo napisane najboljše zakone, vendar če država ne uspe izvajati obstoječih predpisov in zagotavljati spoštovanja trenutnih standardov, lahko najboljše napisan zakon ostane črka na papirju. Pogosto se srečujemo z neodzivnostjo inšpekcijskih organov oz. zahtevami, da se prijave umaknejo pod grožnjo globe za naklepno krivo prijavo, postopki, kljub nujnosti, trajajo namesto dneve - tedne in mesece, prav tako pa niso redki primeri, ko se inšpekcijske službe v primerih mučenja naslanjajo na društva, ki za izvedbo nadzorov nimajo ne pooblastil za vstop na tujo posest ali odvzem živali, ne financ, kaj šele oseb, ki bi bile to pripravljene delati na prostovoljni bazi.

Primarno bi bil potreben **prenos službe UVVHVR izpod Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (v nadaljnjem besedilu: MKGP) pod drug pristojni resor z namenom zagotavljanja nepristranskosti in odsotnosti konflikta interesov**. Najbolj primerno bi bilo Ministrstvo za zdravje, saj je MKGP organ, ki je pristojen za urejanje področja kmetijstva in prehrane ter zagotavljanja gospodarske dejavnosti v kmetijskem sektorju, kjer se večina živali obravnava kot stvar, sredstvo oz. hrana in je dobrobit živali podrejena ekonomskim koristim sistemom reje živali. Tudi sredstva MKGP tako razporeja v veliki meri v smer podpore kmetijskemu in živinorejskemu sektorju. V Avstriji v skladu s 44. členom Zakona o veterini to področje sodi pod ministrstvo, pristojno za zdravje, kar je smiselno, saj veterinarji skrbijo tudi za varnost živil.

Čeprav MKGP na osnovi analize stanja navaja, da se v Sloveniji rejci v premajhnem obsegu odločajo za nadstandardne načine reje, ki upoštevajo vidike dobrobiti živali, da naj bi bili rejci preslabo ozaveščeni oziroma jih od prevzemanja nadstandardnih rejskih praks odvrta ekonomika reje, MKGP sredstva raje namenja za razdeljevanje »korenčkov« živinorejcem, kot da bi zahtevalo spoštovanje vsaj minimalnih standardov. V sredini decembra 2022 je bila v javni obravnavi uredba, ki na letni ravni ureja t. i. ukrep Dobrobit živali, ukrep, ki mu bo v letu 2023 Slovenija namenila skoraj 3 milijone EUR. V sklopu tega ukrepa se živinorejcem izplačujejo visoke finančne vzpodbude, če živali spustijo na prosto (zunanji izpust), jim namenijo malo boljše krmo, malo več prostora v notranjem prostoru, kar predstavlja osnovne pogoje za naravno vedenje vsakega živega bitja in bi moralo biti zagotovljeno že na temelju splošnih določb ZZZiv in 4. člena Pravilnika o rejnih živalih. Ta določa, da mora skrbnik živali storiti vse, da zagotovi dobrobit živali, ki so v njegovi oskrbi, in preprečevati vzroke, ki lahko pri živalih povzročijo bolečine, poškodbe, bolezni oziroma motnje v obnašanju. Poleg tega so tako nadzor nad spoštovanjem zahtev ukrepa dobrobit živali (nadzor na terenu doseže le cca. 7% upravičencev) kot sankcije v primeru ugotovljenih kršitev resnično minimalni in neprimerni, ter tako upravičencev ne odvrta od kršitev. V primeru kršitev se namreč le zniža izplačilo na glavo živine v naslednjem letu, predpisana ni nobena globa ali zahteva po vračilu neupravičeno izplačanega denarja. Poleg tega se milijone vsako leto namenja subvencijam kmetijstvu in za promocijo kampanj mesne in mlečne industrije, kamor sodi tudi farma prašičev Ljutomerčan, d. o. o., kjer so aktivisti posneli pretresljiv video o nehumani reji živali. Po podatkih erar.si je Ljutomerčan, d. o. o. dobil 4,5 milijona evrov neposrednih subvencij v prejšnjem letu, pri čemer so še posredno subvencionirani s subvencijami za pridelavo krme.

Največji in najbolj pereč problem pri inšpekcijskih odvzemih pa je **ustanovitev zavetišča za rejne živali**. Menimo, da je tako protiustavno kot nezakonito, da se v inšpekcijskih primerih odvzete rejne živali pošlje iz grozljivega življenja, ki ga nihče ni preprečil, naravnost v smrt, ker država ni zagotovila primerne zavetišča. Ustava namreč prepoveduje mučenje živali, kar je po Zakonu o zaščiti živali tudi nepotrebna usmrnitev živali. Stvarnopravni zakonik opredeljuje žival kot čuteče bitje, Zakon o

zaščititi živali pa mora uresničevati ustavno prepoved mučenja in zagotavljati dobrobit živali - ki pa je v primeru rejnih živali pogosto spregledana. Zato je res skrajni čas, da se tudi rejne živali obravnava kot živa, čuteča bitja in se zagotovi sredstva za zavetišče za rejne živali, katerega financiranje se zagotavlja iz državnega proračuna.

Poleg tega bi bilo potrebno primarni fokus nameniti sprejetju nadaljnjih ukrepov z namenom okrepitve Uprave za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin (v nadaljnjem besedilu: UVVHVR), kot so:

- ❖ povečanje števila inšpektorjev na področju nadzora nad izvajanjem določb ZZZiv;
- ❖ zagotovitev območnih dežurstev UVVHVR;
- ❖ povečati delovanje mobilne enote UVVHVR v povezavi z nadzorom na cestah pri živalih v tranzitu;
- ❖ redna izobraževanja inšpektorjev o sodobnih spoznanjih glede dobrobiti živali, razmerju med kaznivimi dejanji in prekrški;
- ❖ zakonska podlaga, ki bi omogočala, da inšpektorji v postopkih nosijo telesne kamere (t. i. bodycam), kot ima to pooblastilo policija po Zakonu o nalogah in pooblastilih policije; le-ta bi omogočala spremljanje inšpekcijskih postopkov ter jim tako zagotavljala dodatno varnost, dokaze za morebitne nadaljnje prekrškovne in kazenske postopke proti kršitelju ter na drugi strani zagotavljala tudi zakonitost ravnanja inšpektorjev;
- ❖ zakonska podlaga, ki bi omogočala sodelovanje med društvi in UVVHVR in dala na voljo društvom potrebna sredstva, ki bi omogočala izvajanje tega;
- ❖ zakonska podlaga za neodvisen in učinkovit nadzor nad delom inšpektorjev z resnimi disciplinskimi sankcijami (na primer, v primeru večkratnih ugotovljenih kršitev v inšpekcijskih postopkih zaradi nespoštovanja zakonskih nalog se inšpektorja razporedi na drugo delovno mesto)⁵;
- ❖ zakonska podlaga za ureditev rednih, nenapovednih nadzorov nad gospodarskimi subjekti, ki imajo dejavnost vezano na živa bitja - še posebej pa je to potrebno v industrijskih obratih, kjer se srečujejo z živalmi, in živinorejskih gospodarstvih, ker so primeri iz preteklega leta (Košaki, Ljutomerčan, klavnica Rače) pokazali nujno po ustreznem nadzoru in sankcioniranju;
- ❖ zakonska podlaga za namestitev videonadzora v klavnice in živinorejske industrijske obrate - primerjalnopravno je to rešitev uzakonila Španija, pobuda pa je bila izglasovana tudi l. 2017 v francoskem parlamentu, kjer trenutno poteka testno dvoletno obdobje;
- ❖ okrepitev sodelovanja s policijo – v sodelovanju z Ministrstvom za notranje zadeve bi bilo potrebno pripraviti smernice ravnanja na tem področju in umestitev ustreznih zakonskih podlag, saj je policija pristojna za preiskovanje kaznivih dejanj, eno izmed teh pa je tudi mučenje živali, medtem ko se v primerih prijav pogosto pojavlja vprašanje pristojnosti. Policija bi morala imeti jasna pooblastila in dolžnost, da lahko odreağira, če zazna oziroma ji je posredovana prijava ogroženosti živali ter skladno s tem tudi ustrezna izobraževanja na tem področju.

*Finančne posledice: potrebno bi bilo predvsem narediti pregled nad razporeditvijo finančnih sredstev in ta ustrezno prerazporediti z vidika zagotavljanja dobrobiti živali in prepovedi mučenja.

❖ Prostoživeče živali in lov

Kot izjema od prepovedi usmrtnitve živali je v 25. členu ZZZiv določen tudi odvzem živali iz narave v skladu s predpisi, ki urejajo lovstvo. Pri tem lov ni vselej osredotočen na nujnost odstrela živali z vidika višje varovanih vrednot, kot je odgovornost človeka, da se vzdrži ravnanj, ki povzročajo živalim nepotrebno trpljenje, zato se dandanes postavlja vprašanje, zakaj se lov dovoljuje.

Poleg tega je potrebno začeti ozaveščati in izobraževati veterinarje o njihovi dolžnosti, da **oskrbijo tudi poškodovano prostoživečo žival** v nujnih primerih, ko ni možno kontaktirati Zatočišča za prostoživeče živali oziroma je nujno potrebna takojšnja oskrba in zdravljenje, saj je bilo s strani Ministrstva za okolje in prostor poudarjeno, da veterinarjem to ni prepovedano, skladno z Zakonom o zaščiti živali pa morajo biti bolne, poškodovane in onemogle živali takoj ustrezno oskrbljene, drugače je predpisana globa v 46. členu ZZZiv. Ker so za upravljanje prostoživečih živali pristojni lovci, je praksa oz. usmeritve pristojnih organov, da se v primeru poškodbe lovne prostoživeče živali pokliče lovce, ki žival na mestu navadno

⁵ Morebitni nadzorni postopki, sproženi v sklopu nadzorne funkcije Ministrstva za javno upravo, so pogosto neučinkoviti, saj nadzorni postopek poteka v sklopu organa samega, postopki so dolgotrajni, kršitve so tako le redko ugotovljene, sankcije za uradne osebe, ki so morebiti storile kršitev, pa so nezadostne za odvračilni učinek.

nemudoma usmrtijo. Od MKGP na žalost nismo prejeli odgovora, kateri predpis dovoljuje usmrtitev prostoživeče živali s strani lovcev brez predhodnega strokovnega mnenja, kot je veterinarski pregled, čeprav gre za prakso, ki bi morala biti prepovedana.

Društvo že več let opozarja na pretiran lov. Izvaja se celo lov na medvede, ki so zavarovana živalska vrsta, s tem pa Republika Slovenija že vrsto let ne izpolnjuje zahtev nacionalne in evropske zakonodaje. V podobnih primerih je komisija EU že uspešno tožila države članice pred Evropskim sodiščem (npr. primer C-674/17). Ministrstvo za okolje in prostor letno predpisuje kvotni odstrel na podlagi prirasta, kot se določa za lovno divjad, čeprav je to prepovedano, in je tudi v letu 2022 izdalo dovoljenje za odstrel 222 rjavih medvedov, kljub pritožbam nevladnih organizacij že vrsto let, s »ciljem zmanjšati populacijo na 800 medvedov«. To je povsem v nasprotju z varstvom zavarovanih živalskih vrst. Odstopila je tudi celotna **intervencijska skupina** Zavoda za gozdove RS, ki je na podlagi detajlno izdelanega Protokola s svojim takojšnjim odzivanjem in svetovanjem pomagala ljudem ter preprečila marsikateri konflikt z medvedom. Odsotnost skupine strokovnjakov, ki obvlada sobivanje z medvedom veliko bolj celostno kot lovci, ima negativne posledice za zavarovano vrsto in za ljudi na območjih prisotnosti medvedov, saj trenutno ob javljanju prisotnosti medvedov to uravnava Ministrstvo za okolje in prostor z izjemnim odstrelom. (Izjemni odstrel je zakonita možnost odstrela na podlagi posamičnih individualnih odločb upravnega organa za določenega medveda oz. skupino teh zaradi zagotavljanja zdravja in varnosti ljudi ter preprečevanja resne škode.) Na isti podlagi izjemnega odstrela pa se utemeljuje tudi kvotni odstrel več sto osebkov zavarovane živalske vrste, kar nasprotuje tretjemu členu 14. člena Zakona o ohranjanju narave (v nadaljnjem besedilu: ZON), ki določa, da je rastline ali živali prepovedano namerno, brez opravičljivega razloga ubijati, poškodovati, odvezemati iz narave ali vznemirjati. Nasprotuje tudi 81. členu ZON, ki določa, da se živali vrst, ki so zavarovane na podlagi tega zakona, ne lovi ne glede na uvrstitev vrst med lovne ali ribolovne v skladu z zakonom. V nasprotju je z določbami Zakona o zaščiti živali in Stvarnopravnega zakonika, ki določajo, da je žival čuteče živo bitje ter posledično prepovedujejo mučenje živali oz. ubijanje zavarovanih živalskih vrst izven strogo določenih izjem. S tem se krši pravo Evropske unije, saj Uredba v pravni red Republike Slovenije prenaša Direktivo Sveta 92/43/EGS z 21. 5. 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (v nadaljnjem besedilu: Habitatna direktiva), kjer je rjavi medved (*Ursus arctos*) naveden kot vrsta, ki jo je treba strogo varovati in je med drugim v (a) točki prvega odstavka 12. člena prepovedana vsaka oblika namernega ujetja ali ubitja osebkov teh vrst v naravi. Odstopanje od strogega varstva osebkov rjavi medved je dovoljeno le izjemoma, te izjeme pa določa 16. člen Habitatne direktive. Sodišče EU (v nadaljnjem besedilu: SEU) je določilo v sodbi C-342/05 (Commission v Finland) v konkretnem primeru finskega lova na volkove (ta je bil splošno določen na državni ravni, za odstrel posameznih osebkov pa so morale lovske družine izdati še posamezna dovoljenja, kjer so presodila obstoj pogojev iz 16. člena Direktive o habitatih), da je Republika Finska s tem, da je dovolila preventivni lov na volkove, ne da bi bilo ugotovljeno, da tovrsten lov preprečuje resno škodo v smislu člena 16(1)(b) Direktive o habitatih, ni izpolnila svoje obveznosti iz členov 12(1) in 16(1)(b) te direktive. Menimo, da ista razlaga velja tudi za 16(1)(c) Direktive o habitatih, ki je podlaga za Dovoljenje Ministrstva za okolje in prostor RS za odstrel medvedov, ki je bil predmet sodnega spora v letu 2022.⁶ Pri dovoljenju za odstrel rjavih medvedov v Republiki Sloveniji se tako ne targetira posameznih osebkov, ki so povzročili škodo oziroma bi lahko povzročili škodo, temveč se dovoljuje pavšalni preventivni lov na njih. Zavarovane vrste sodijo pod zaščito ZON namesto pod ZZZiv, zato se lahko v postopke vključijo le društva, ki imajo podeljen status delovanja na področju varovanja narave, ne pa društva, ki imajo status za področju zaščite živali, kar privede do situacije, ko se za zaščito pravic živali lahko zavzamejo naravovarstveniki, ne pa tisti, ki se ukvarjamo s področjem pravic živali.

⁶ Evropska komisija je v tožbi proti Finski poudarila, da je praksa na Finskem, ki vključuje izdajo dovoljenj za lov kot preventivni ukrep, v nasprotju s členom 16(1) Direktive o habitatih. Kjer se domneva, da bo volk povzročil resno škodo, je zelo verjetno nevarnost na splošno mogoče odvrniti z drugimi sredstvi kot s preventivnim ubijanjem. [...] Kjer se dovoljenja izdajajo preventivno, je zelo malo verjetno, da bodo ubiti tisti volkovi, ki povzročijo resno škodo. V vsakem primeru ta dovoljenja izdajo finske oblasti, ne da bi bila vzpostavljena kakršnakoli korelacija do posameznih volkov, ki povzročajo škodo. (tč. 13). Enako je Ministrstvo za okolje in prostor RS storilo s sprejetjem in izvrševanjem Dovoljenja. SEU je v svoji sodbi C-342/05 navedlo, da so oblasti dovolile lov na določeno število volkov na natančno opredeljenem geografskem območju, vendar brez sklicevanja na oceno stanja ohranjenosti vrste ter brez jasne in zadostne obrazložitve odsotnosti zadovoljivih alternativ in brez posebne identifikacije volkov, ki povzročajo resno škodo (in bi jih bilo na podlagi ureditve zavarovanih živalskih vrst mogoče ubiti). Čeprav direktiva o habitatih ne zahteva nastanka resne škode (ki mora biti velika, prav tako njen obseg), preden se uporabi derogativne ukrepe, in četudi ni mogoče samodejno izključiti, da dovoljenje za usmrtitev enega oz. več volkov v tropu (katerega nekateri člani povzročajo ali bi lahko povzročili škodo) lahko prepreči, odpravi ali zmanjša škodo, podatki v spisu niso zadoščali za potrditev te hipoteze. Ker odločitev o izdaji dovoljenj za lov na volka vsebuje tudi maksimalno regionalno omejitev osebkov, ki jih je dovoljeno ubiti v posameznem lovišču, je SEU navedlo, da take odločitve ni mogoče šteti za nasprotje členu 16(1) Direktive o habitatih, vendar je bila ta maksimalna meja določena glede na število osebkov, ki jih je dovoljeno ubiti, da ne bi prišlo do ogroženosti zadevne vrste, [...], in predstavlja le okvir, v katerem lahko lovska območja izdajo posamezna dovoljenja za lov (tj. ubitje posameznih osebkov zavarovane živalske vrste), če so izpolnjeni pogoji iz člena 16(1) Direktive o habitatih.

Še slabše je stanje na področju lova nezavarovanih vrst. V tem primeru društva nimamo nobenih vzvodov za zmanjšanje nestrokovno določenih visokih kvot za odstrel. Visoko število se poskuša utemeljevati z višino škode na kmetijskih površinah, a izkušnje iz tujine kažejo, da višanje odstrela povzroča več težav in materialne škode. V Nemčiji so število ubitih divjih prašičev v dvajsetih letih povečali z manj kot 300.000 na več kot 600.000, število ubitih jelenov pa z manj kot 50.000 na 80.000, a težav je več kot kadarkoli prej, saj takšna morija poruši socialno strukturo in poveča stres. Na to opozarjamo že leta, a se nič ne zgodi. Glede na to, da vsaka nepotrebna smrt pomeni mučenje živali v skladu z ZZŽiv, bi moral naš pravni red jasno določati, da se vsa društva, ki delujejo v javnem interesu na področju zaščite živali, lahko vključijo kot udeleženci v postopke v zvezi s splošnimi ali posamičnimi akti, ki vodijo v ubijanje živali. Eklatanten primer je t. i. Zakon o nujnih ukrepih zaradi afriške prašičje kuge pri divjih prašičih, do katerega se je negativno opredelila tudi pravna služba državnega zbora, in bi ga bilo potrebno takoj popraviti. Še preden se je pri nas pojavila prašičja kuga, je ta zakon popolnoma nestrokovno še povečal število ubitih divjih prašičev, čeprav s tem le slabi populacijo, povzroča rušenje socialne strukture in s tem manj predvidljivo gibanje tropov in posameznih živali.

Z lovom je povezana tudi kršitev ustavne pravice do mirnega uživanja posesti lastnikov zemljišč, ki na njih ne želijo lova. Zakon o lovstvu neupravičeno posega v njihove pravice in brez njihovega soglasja razporeja njihova zemljišča v lovske revirje. Evropsko sodišče za človekove pravice je v tožbah državljanov drugih držav proti takšnim ureditvam (npr. 25088/94, 2113/04 in 9300/07) zavzelo jasno stališče, da gre za kršitev evropske konvencije o človekovih pravicah, katere podpisnica je tudi Republika Slovenija. Navkljub temu državni zbor še ni ustrezno spremenil zakonodaje, ki mora omogočiti, da se tudi za že podeljene lovske koncesije sproži postopek za izločitev zemljišč, če lastniki to zahtevajo.

❖ Položaj živali, ki jih vzrejajo za poskuse

Poskusov na živalih z razvitim živčnim sistemom za zaznavanje bolečin v izobraževalne namene v današnjem svetu ne bi smeli izvajati ob znanju, ki ga imamo o nevroloških sposobnostih živali, ob številu že izvedenih poskusov na živalih v preteklosti in ob napredku znanosti. V odziv na akcijo plakatov škotskega društva Go Vegan World v zvezi z oglasom »Oni nam zaupajo, mi jih mučimo za raziskave«, za katerega so bili obtoženi zavajajočega oglaševanja, pa je tudi sodišče v Veliki Britaniji potrdilo, da prakse testiranja na živalih dejansko pomenijo mučenje živali, tudi v smislu prava o živalih. Načelo 3R^[1], ki naj bi zagotavljalo minimalno spoštovanje dobrobiti živali, uporabljenih v poskusih, v praksi izgublja svoj namen in postaja le birokratska zahteva, kar je razvidno tudi iz Netehničnih povzetkov poskusov na živalih. V zakonodajo bi bilo potrebno uvesti uporabo strogega testa sorazmernosti, ki bi ga moral predlagatelj testiranja na živalih primarno uporabljati, to presojo pa bi moral nadzorovati upravni organ, ki odloča o dovoljenju za poskus oziroma Etična komisija za poskuse na živalih v predhodnem postopku. Delo Etične komisije, ki je po veljavni zakonodaji glede sestave izrazit predmet konflikta interesov, bi moralo biti transparentno, z javnimi sejami in javnimi objavami posledičnih ugotovitev ter možnostjo izpodbijanja le-teh.

❖ Institucija "Varuh pravic živali"

Glede na vse navedeno, ki pa predstavlja le vrh ledene gore področij, kjer potreb živali ne upoštevamo v zadostni meri, bi bila nujna tudi ustanovitev državne institucije Varuha pravic živali, ki bi imel možnost pridobivati strokovna mnenja, sodelovati pri pripravi gradiv, ki se tičejo živali, imel pristojnost zahtevati sproženje ustreznih upravnih in sodnih postopkov oz. podajati obvezujoča mnenja v le-teh in opravljati neke vrste nadzorno funkcijo nad organi, ki se v sklopu svojega delokroga dotikajo tudi polja dobrobiti živali. Pri tem bi bila nujna neodvisnost tovrstnega organa na način, kot je neodvisnost zagotovljena Varuhu človekovih pravic oz. Zagovorniku načela enakosti.

***Primerjalnopravna ureditev:**

Varuhe pravic živali poznajo v Avstriji in Nemčiji, kjer so imenovani na ravni zveznih dežel. V skladu z avstrijskim zakonom o zaščiti živali varuh pravic živali lahko zastopa živali v vseh pravnih procesih, ima pravico vpogleda v vso dokumentacijo s področja zaščite živali in vsi ostali državni organi mu morajo posredovati vse relevantne informacije. Varuh ima status stranke v vseh postopkih, povezanih z živalmi, ima pravico vpogleda v vse dokumente in pridobiti vse informacije, ima pravico

[1] Sestavljeno iz treh načel: načela zamenjave uporabe poskusnih živali z metodami, ki ne zahtevajo uporabe živali, načela uporabe čim manjšega števila poskusnih živali in načela izboljšanja pogojev reje in oskrbe poskusnih živali ter izvajanja poskusov.

uporabiti vsa pravna sredstva proti odločitvam, ki spadajo v področje zakona o varstvu živali (vlaganje tožb ipd.). Če mora kateri državni organ po službeni dolžnosti preganjati kršitve, mu varuh pred tem posreduje dokumentacijo, tožilstvo mora po koncu preiskave varuha obvestiti o kršilcih 222. člena kazenskega zakonika (mučenje živali) in varuh ima v takih procesih pravice kot stranka v kazenskem postopku. Pri svojem delu je varuh neodvisen in poroča deželni vladi.

***Finančna ocena:**

Ocena stroška uvedbe urada varuha pravic živali je okoli 1,4 milijona evrov. V letu 2020 je zagovornik enakosti imel proračun v višini 1,14 milijona evrov, čeprav se njegove naloge prekrivajo z nalogami urada varuha človekovih pravic, poleg njiju pa za pravice ljudi skrbijo tudi mnogi drugi organi, kot npr. zastopniki pacientovih pravic. Od 1,14 milijona je 870.000 evrov odpadlo na stroške dela. Višji stroški so upravičeni tudi s tem, da zagovornik enakosti ne sodeluje v sodnih in upravnih postopkih v imenu strank, le svetuje jim lahko pri tem; in večino dela lahko opravi v komunikaciji na daljavo, živali pa ne morejo komunicirati na daljavo in bo potrebno več terenskega dela, da se zagotovi dosledno izvajanje nalog na celotnem ozemlju države.

❖ Prehranske smernice za vzgojno-izobraževalne zavode

Odnos do vrste prehrane in prehranjevalnih navad mnogokrat sega tudi na področje etike, kar prinaša pravni pomen in pravne razsežnosti. Tema prehranjevanja je pomembna ustavnopravna tema, ki zadeva ustavne pravice in svoboščine posameznikov in družbenih skupin, kot so pravica do svobode vesti in svetovnega nazora, svobode izražanja, verske svobode, pravice do zdravja, pravice do svobodnega odločanja staršev o vzgoji in razvoju otrok in pravice do splošne svobode ravnanja; tesno pa je povezano tudi s posameznikovim etičnim odnosom do okolja. Pravica do veganskega prepričanja ima tako implikacije tudi na organizacijo prehrane v vzgojno-izobraževalnih zavodih.

Veganstvo je način življenja v smeri izogibanja, kot je mogoče, vsem oblikam izkoriščanja in nasilja nad živalmi za hrano, oblačila in druge namene, ter filozofija, da bi živalim morale biti priznane pravice, zatorej je potrebno ugovarjati vsem oblikam njihovega izkoriščanja. Veganstvo zavrača izkoriščanje živali, podpiranje uporabe živih bitij, kot da so stvari, in živalim priznava pravico, da živijo svoje življenje kot svobodna bitja. Pravica do veganskega prepričanja je priznana na ravni Sveta Evrope in na ravni Evropske unije kot zaščiteno neversko prepričanje v okviru človekove pravice do izbire in varstva pred diskriminacijo.

Prehranski krožniki in piramide, ki vključujejo živila živalskega izvora, bi morali jasno nakazovati, da so živila živalskega izvora odsvetovana že zaradi etike, saj medvrstna etika trenutno predstavlja manjkajoči člen večine prehranskih smernic. Tudi Mednarodna zdravstvena organizacija (WHO) navaja v svojem poročilu, da so mladostniki dandanes zainteresirani o širših problemih v povezavi s prehrano, kot je vegetarijanstvo, lakota, pridelovalne prakse in politike pridelave in distribucije hrane; šole bi jim morale ponuditi možnosti, da lahko razpravljajo o teh temah. Navajajo, da je ravno povečano zavedanje glede zdravja in vplivov na okolje spodbudilo povpraševanje potrošnikov po vegetarijanski in zdravi prehrani.

V slovenskem prostoru se mnogokrat omenja »nevarnost« in »nezdravost« veganske prehrane ter se pri tem sklicuje na Smernice zdravega prehranjevanja, dokument iz leta 2005, ki ne upošteva sodobnih spoznanj glede veganske prehrane. Omejitveni ukrepi v javnem interesu ohranjanja zdravja so dovoljeni, če je nevarnost za zdravje dokazana in utemeljena – v nasprotnem primeru gre za nedovoljen poseg v temeljno človekovo pravico.

***Primerjalnopravna ureditev:**

V Italiji je npr. pravica otrok do veganske prehrane v vzgojno-izobraževalnih zavodih splošno priznana. Italijansko Ministrstvo za zdravje je l. 2010 šolam poslalo okrožnico s pojasnilom, da morajo vse šole in vrtci zagotoviti vegansko prehrano brez zahtev po zdravniških potrdilih, skladno s 6. odstavkom 68. člena predpisa s 5. junija 2003. Poudarilo je, da se starejši, regionalni zakoni o prehrani v šolah in vrtcih ne smejo uporabljati, v kolikor so v nasprotju s smernicami Ministrstva. To je potrdila tudi italijanska sodna praksa.

Na Portugalskem so v letu 2017 sprejeli zakon, ki predpisuje obveznost, da se v vseh javnih jedilnicah nudi veganska možnost prehrane. Tako je mogoče v vseh šolah, univerzah, bolnišnicah, zaporih in drugih javnih zavodih dobiti hrano brez vsebnosti živalskih produktov. Zakon zahteva, da se v javnih jedilnicah nudi vsaj ena striktna veganska možnost hrane, ki ne vključuje nikakršnega živalskega produkta. Namen sprejetja zakona je bilo preprečevanje diskriminacije, skladno z mednarodno in evropsko zakonodajo, prav tako pa rezultati kažejo, da se večja raznolikost prehranjevalnih navad, saj vsako leto več ljudi izbira

vegansko opcijo, ker je na voljo na več mestih. Računajo, da bo imelo to pozitiven učinek primarno na zdravje prebivalstva, dolgoročno pa tudi na živali in okolje.

❖ Pravilnik »o rezervaciji imen«

Novembra leta 2022 smo v času krompirjevih počitnic zasledili tudi sprejemanje Pravilnika o rezervaciji imen, čeprav živimo v času vse večjega splošnega pomanjkanja, energijske krize in propada okolja in smo ena redkih držav, ki sploh pomisli na sprejemanje takih nesmiselnih ukrepov, ki so bili zavrnjeni tudi na ravni EU. S predlagano spremembo pravilnika se je želelo prepovedati uporabo določenih izrazov oz. besed za alternative mesnim izdelkom, za kar pa ni bil podan utemeljen razlog, ni bilo podane obrazložitve, ni bila pretehtana sorazmernost posega v pravice oseb in morebitne posledice, ki bi jih tak ukrep prinesel (na primer obremenitev šol, javnih institucij, menz, zaporov, zdravstvenih institucij, da ne govorimo o pridelovalcih, predelovalcih, proizvajalcih in ponudnikih, ki bodo imeli dodatne administrativne obremenitve zaradi ukrepa; vpliv na možnost potrošnikov, da ob tovrstni spremembi ugotovijo, kakšen okus oz. teksturo izdelek vsebuje, kakšno pripravo terja, kakšna je primerna uporaba alternative, ki se je vrsto let imenovala na določen način).

Gre za reševanje neobstoječega problema, umetno ustvarjenega, ki na koncu škoduje le posameznikom in podjetjem, ki želijo delovati v sožitju z naravo, okoljem in živalmi, prav tako pa dodatno zmede potrošnike. Obstoj nemesnih (vegetarijanskih, veganskih) alternativ mesnim izdelkom ni nov, gre za izdelke, ki so na trgu že več kot stoletje, navadno se od mesnih izdelkov razlikujejo po vsebnosti mesa, medtem ko so začimbe, ostale sestavine, priprava, okus in vizualna podoba zelo podobni, zaradi česar uporabljajo tovrstna imena ob jasnih poudarkih, da je izdelek veganski / rastlinski / brezmesni, da bi bila potrošniku, ki tak izdelek išče, izbira olajšana. Kot smo poudarili tudi v pripombah, menimo, da bi navedeno pomenilo neutemeljen in nepravilčen poseg, ki bi bil v breme pridelovalcem alternativ mesnim proizvodom (poseg v svobodno gospodarsko pobudo). Po našem mnenju gre za povsem neprimeren način urejanja in poseganja v ustavne pravice na ravni pravilnika, kjer ni potrebe niti po obrazložitvi sprejetih ukrepov in tehtanju posledic, prav tako pa ne gre skozi redni zakonodajni postopek. Zadevni poskus je bil lansko leto obravnavan tudi na ravni EU v sklopu Skupne kmetijske politike, kjer je bil na ravni parlamenta zavrnjen, Evropska komisija tudi že vrsto let poudarja, da predpisovanje dodatnih omejitev pri poimenovanju hrane ni primerno.

❖ Podnebni sklad

Zakon o varstvu okolja v 128. členu določa, da se v okviru državnega proračuna kot proračunski sklad ustanovi Sklad za podnebne spremembe zaradi sofinanciranja ukrepov za blaženje in prilagajanje posledicam podnebnih sprememb. Sklad za podnebne spremembe je sklad, ki je namenjen omejevanju ter saniranju škode, ki jih povzročajo in prinašajo podnebne spremembe. Pri določanju upravičenih namenov porabe sredstev sklada za podnebne spremembe je to izvedeno predvsem na podlagi Operativnega programa zmanjšanja emisij toplogrednih plinov do leta 2020 z ozirom na leto 2030 (OP TGP 2020). Omenjeni operativni program se osredotoča na področja oziroma sektorje, ki imajo največje deleže v emisijah toplogrednih plinov v sektorjih, ki niso vključeni v shemo trgovanja z emisijskimi kuponi, to so emisije iz rabe goriv za ogrevanje stavb, emisije iz prometa, kmetijstva in ravnanja z odpadki. Čeprav bi se bilo potrebno osredotočati na sektorje, ki imajo največje deleže v emisijah toplogrednih plinov, kar vključuje tudi sektor kmetijstva, ukrepi na področju kmetijstva nikoli niso vključeni, kljub pripombam in pozivom društva. To pomeni, da niso sprejeti nobeni konkretni ukrepi v povezavi z omejevanjem vpliva na podnebne spremembe v sektorju kmetijstvo, izvajanjem in povečevanjem prakse ekološkega kmetovanja brez živinoreje v primerjavi s klasičnimi praksami ter se tudi preko tega ukrepa ne dosega, ne direktno ne posredno, spodbujanje kmetovanja, ki upošteva vpliv na okolje in podnebne spremembe. Kljub vrsti opozoril na razsežnosti vplivov na okolje s strani živinoreje, ki prihajajo tako od slovenskih kot od mednarodnih strokovnjakov in organizacij, se ta zavestno ignorirajo pri razporejanju sredstev, namenjenih ravno temu – da se vpliva na sektorje, ki so izvzeti iz emisijskega trgovanja in se sprejme ukrepe tudi na tem področju.